

NOTA PENYELIDIKAN TENTANG CARA MENANGANI KEPERLUAN HARIAN DI KALANGAN SURI RUMAH DI KAMPUNG SETINGGAN DI SANDAKAN, SABAH

Fatimang Ladola
Khor Geok Lin

PENDAHULUAN

Antara tahun 1989 dan 1996, Malaysia telah mengalami pertumbuhan ekonomi yang pesat. Ekonomi negara tumbuh pada kadar melebihi 8% setahun (*Mid-term Review of the Sixth Malaysia Plan 1991-1995*). Purata pendapatan kasar isirumah bulanan di Malaysia telah meningkat kepada RM1,563 pada 1993 dengan peningkatan dicatatkan di Semenanjung, Sabah dan Sarawak. Mengikut Wawasan 2020, kepesatan pertumbuhan ini akan membolehkan Malaysia mencapai taraf Negara Perindustrian Baru dan menjadi contoh kepada dunia ketiga. Walau bagaimanapun persoalan masih lagi wujud terutamanya tentang agihan faedah pembangunan di antara golongan. Apatah lagi didalam keadaan kegawatan ekonomi yang melanda sekarang ini lebih-lebih lagi bagi golongan yang sememangnya daif. Persoalan ini membawa kita menilai kualiti kehidupan dan keperluan kelompok manusia yang masih dibelenggu kemiskinan.

Garis kemiskinan di Malaysia pada 1995 adalah berdasarkan pendapatan minima untuk membeli keperluan asas - RM425 sebulan bagi isirumah bersaiz 4.6 di Semenanjung, RM601 bagi isirumah bersaiz 4.9 di Sabah dan RM516 bagi isirumah bersaiz 4.8 di Sarawak (Rancangan Malaysia Ketujuh 1996-2000, 1996).

Antara tahun 1990 hingga 1995, kos sara hidup di Malaysia telah meningkat sebanyak 25.2% dengan peningkatan di Semenanjung Malaysia (26.3%), Sarawak (21.7%) dan Sabah (20.0%) (Bank Negara Malaysia, 1990-1995). Mengikut laporan tersebut, makanan adalah antara barangan yang mengalami peningkatan tertinggi. Dalam tempoh 1990-1995, kategori berikut mengalami peningkatan tinggi iaitu minuman dan tembakau (49.3%), makanan (31.4%), pengangkutan dan perhubungan (28.4%), dan perkhidmatan perubatan dan kesihatan (25.3%). Dalam kategori makanan, kadar peningkatan yang tinggi berlaku bagi harga ikan (81.6%), buah-buahan dan sayuran (59.2%).

Memandangkan perbelanjaan makanan adalah komponen yang besar bagi golongan berpendapatan rendah, kos sara hidup untuk golongan ini dijangka meningkat lebih tinggi dari golongan lain. Kesejahteraan golongan tertentu

masyarakat terjejas apabila inflasi meninggalkan kesan terhadap agihan pendapatan dan sumber kekayaan. Anggaran kasar kos sara hidup dan perubahan pendapatan menunjukkan bahawa inflasi dekad 1990an lebih membebankan golongan berpendapatan rendah terutama di kawasan luar bandar.

KENYATAAN MASALAH

nomi
(Mid-
kasar
1993
gikut
aysia
dunia
utang
daan
ngan
ualiti
nggu

Penilaian Separuh Penggal menunjukkan bahawa di seluruh Malaysia pada 1995, kadar kemiskinan adalah sebanyak 8.8% dengan jumlah isirumah 4,207,900. Kadar kemiskinan tertinggi dicatatkan di Sabah iaitu 28.5% dengan jumlah isirumah 425,900 dan Sarawak 17% dengan jumlah 391,800. Kajian Mohd. Yaakub dan Chang (1989) menunjukkan bahawa kemiskinan di Sabah seperti juga di negeri lain dalam Malaysia, lebih nyata di kawasan luar bandar berbanding kawasan bandar dengan nisbah 1:10 pada 1987. Dalam erti kata lain, kemiskinan luar bandar adalah 10 kali ganda kemiskinan bandar. Namun fenomena kemiskinan luar bandar dan bandar di Sabah adalah saling berkaitan dengan wujudnya migrasi. Fenomena kemiskinan bandar di Sabah sejak kebelakangan ini telah meningkat dan perlu diberi perhatian oleh perancang pembangunan.

patan
rsaiz
1516
000,

Di Sabah, terdapat dua kumpulan setinggan bandar iaitu setinggan tempatan dan setinggan tidak tetap (*transient*). Setinggan tempatan adalah migrasi dalaman melibatkan migrasi luarbandar ke bandar. Setinggan tidak tetap pula adalah migrasi luar melibatkan kemasukan rakyat Filipina, Indonesia dan negara lain. Perangkaan bagi 1989 menunjukkan terdapat 75,842 jumlah keseluruhan setinggan di 13 bandar utama di Sabah. Tiga puluh dua peratus daripada jumlah ini adalah dari Sandakan dengan 55% adalah setinggan tempatan dan 45% adalah tidak tetap (Tsen, 1991)

gkat
(3%),
(95).
lami
lami
(4%),
dan
nggi

Kemiskinan mutlak, kemiskinan relatif serta kesan dan akibat seperti malnutrisi, kelaparan, status kesihatan yang rendah, buta huruf, keadaan perumahan yang tidak sesuai, serta pengangguran akan lebih menyukarkan dan membinasakan wanita (Josie, 1996). Realiti ini terjadi akibat pelbagai peranan yang dimainkan oleh wanita iaitu dalam penjagaan anak (*child bearers*), pengasuh tumbesaran (*care givers*), pendidik utama (*primary educators*), pengurus keluarga (*household managers*) dan penyumbang ekonomi (*economic producers*). Dalam situasi krisis, wanita terpaksa menghadapi lebih banyak tekanan dan pilihan yang berat. Suri rumah boleh dibandingkan sama ada sebagai pengurus stesen atau pembantu rumah (Khalijah Mohd Salleh, 1994).

bagi
gka
entu

Walau bagaimanapun, suri rumah bukanlah kumpulan homogen yang bergantung sepenuhnya kepada suami dari segi ekonomi. Sebaliknya ada yang bekerja untuk membantu pendapatan keluarga. Persoalan timbul tentang faktor-faktor berkaitan dengan proses pembuatan keputusan dan penglibatan suri rumah dengan tugas-tugas harian di dalam atau di luar rumah.

Suri rumah adalah golongan yang memberikan tumpuan masa yang lebih terhadap keluarga dan benar-benar memahami keperluan rumahtangga. Kenyataan ini boleh digunakan sebagai pendekatan untuk meneliti keperluan sebenar golongan kurang berkemampuan untuk mencapai taraf hidup yang lebih baik. Bagaimana mereka menangani keperluan yang mendesak? Adakah masalah yang dihadapi menjadikan mereka berperanan lebih besar dalam membuat keputusan? Bagaimana mereka memilih alternatif yang sesuai untuk menangani masalah yang timbul? Apakah cara-cara tindakan yang digunakan?

Kajian ini mengkaji penglibatan suri rumah dalam aktiviti harian, cara menangani keperluan isirumah dan pembuatan keputusan terutamanya terhadap masalah ekonomi.

METODOLOGI

Sandakan adalah daerah yang dikenalpasti mempunyai kawasan setinggan yang luas. Berdasarkan kajian yang telah dibuat sejak tahun 1986 hingga 1994 terdapat 5,668 buah rumah setinggan di 20 buah kawasan setinggan dalam kawasan pentadbiran Majlis Perbandaran Sandakan (Mohd Hamsan, 1996). Manakala jumlah penduduk setinggan yang terdapat di kawasan berkenaan berjumlah 40,709 orang dengan 7,772 buah keluarga. Kebanyakan perkampungan setinggan di sini terletak di kawasan bandar. Kawasan setinggan di Sandakan termasuklah Kampung Perpaduan BDC yang telah dipilih sebagai lokasi kajian. Kampung BDC terletak 2.3 kilometer dari bandar Sandakan merupakan kampung setinggan yang terbesar dengan 300 buah rumah dan 1,066 buah keluarga.

Semua rumah menjadi kes kajian dan bagi setiap rumah, hanya seorang suri rumah diambil sebagai responden. Kerjasama telah didapati daripada kakitangan pihak Majlis Perbandaran Sandakan untuk mengedarkan surat pekeliling dan makluman secara lisan kepada suri rumah sebelum kajian sebenar dijalankan. Walau bagaimanapun, masih terdapat suri rumah yang tidak dimasukkan dalam kajian kerana sibuk, menolak dan bimbang dengan penglibatan mereka. Seramai 240 orang suri rumah berjaya ditemubual sebagai responden.

Kaedah temubual dari rumah ke rumah dan pemerhatian berpandukan borang soal selidik digunakan. Pengumpulan data di lokasi kajian dilakukan dalam tempoh lima minggu pada November hingga Disember 1996.

HASIL KAJIAN DAN PERBINCANGAN

Latar belakang sosio-ekonomi

Daripada 240 orang suri rumah yang ditemubual, 17 orang adalah terdiri daripada induk tunggal akibat kematian dan pencerai. Dengan itu maklumat tentang suami hanya diperolehi daripada 223 orang (Jadual 1). Purata umur suri rumah adalah 34.8 tahun dengan 58.4% daripada responden berumur 35 tahun dan bawah. Manakala purata umur suami adalah 41 tahun dengan 75.7% berumur bawah 46 tahun. Keluarga setinggan di Kg BDC boleh digambarkan sebagai muda.

Majoriti suri rumah dan suami adalah warga Malaysia. Lebih ramai golongan isteri mempunyai warganegaraan selain Malaysia berbanding dengan golongan suami. Purata tempoh perkahwinan adalah 17 tahun dengan hampir 70% daripada pasangan telah berkahwin melebihi 10 tahun. Lebih daripada separuh golongan suri rumah dan suami telah tinggal lebih daripada 10 tahun di kampung setinggan berkenaan.

Kebanyakan daripada suri rumah dan suami mempunyai tahap pendidikan yang rendah iaitu 65.4% dan 59.2% masing-masing hanya berpendidikan hingga sekolah rendah. Peratus yang tinggi (39.6%) didapati bagi suri rumah yang tidak pernah bersekolah. Purata bilangan tahun pendidikan bagi pasangan adalah hampir sama iaitu lima dan enam tahun. Tahap pendidikan yang rendah memberi gambaran terhadap jenis pekerjaan penduduk yang tidak tetap. Kebanyakan suami bekerja sebagai pekerja upahan (67.7%) atau sendiri (25.6%). Pelbagai jenis kerja dilakukan oleh suami termasuklah menjadi buruh, pemandu, pekerja kontrak, pembalak, peruncit dan nelayan. Didapati 6.7% daripada suami tidak mempunyai pekerjaan kerana persaraan dan pengangguran. Bagi kaum wanita pula, majoriti (84.2%) adalah suri rumah sepenuh masa. Terdapat segolongan kecil di kalangan isteri yang bekerja dalam perkerjaan upahan (11.3%), iaitu sebagai kakitangan kerajaan dan pekerja kilang (papan dan keropok). Seramai 4.2% bekerja sendiri sebagai pembantu rumah, jurujual dan peniaga di pasar.

Jadual 1: Ciri-Ciri Suri Rumah dan Suami

	Suri rumah (n=240)			Suami (n=223)		
	Bil (%)	Min±sd	Julat	Bil (%)	Min±sd	Julat
Umur (tahun)						
15-25	34 (14.2)	34.8 ± 0.6	19-63		39.7 ± 9.8	20-80
26-35	106 (44.2)			7 (3.1)		
36-45	70 (29.2)			79 (35.4)		
46-55	23 (9.6)			83 (37.2)		
>55	7 (2.9)			40 (17.9)		
				14 (6.3)		
Etnik						
Malaysia	215 (89.6)			215 (96.4)		
Indonesia	18 (7.5)			8 (3.6)		
Filipina	7 (2.9)					
Tempoh Kediaman (tahun)						
≤5	52 (21.7)	13.1 ± 7.9	8 hari - 31 tahun		14.3 ± 8.4	8 hari - 42 tahun
6-10	64 (26.7)			38 (17.0)		
11-20	83 (34.6)			59 (26.4)		
>21	41 (17.1)			79 (35.4)		
				47 (21.1)		
Tempoh Perkahwinan (tahun)						
≤10	68 (30.5)	16.9 ± 9.6	2 tahun - 50 tahun			
11-20	82 (36.8)					
21-30	58 (26.0)					
>30	15 (6.7)					

	Suri rumah (n=240)		Suami (n=223)	
	Bil (%)	Min ± sd	Bil (%)	Min ± sd
Tahap Pendidikan		4.8 tahun		5.5 tahun
Tidak pernah bersekolah	95 (39.6)		71 (29.6)	
Tamat sekolah rendah	62 (25.8)		71 (29.6)	
Tamat tingkatan 3/SRP/LCE	44 (18.3)		37 (15.4)	
Tamat tingkatan 5/SPM/MCE	33 (13.8)		36 (15.0)	
Tamat sekolah agama	1 (0.4)		3 (1.3)	
Kolej/Maktab	5 (2.1)		5 (2.1)	
Taraf Pekerjaan				
Pekerja upahan	28 (11.7)		151 (67.7)	
Bekerja sendiri	10 (4.2)		57 (25.6)	
Pekerja isirumah tanpa gaji	-		2 (0.9)	
Pengangsur	-		4 (1.8)	
Suri rumah tangga	202 (84.2)		-	
Pesara	-		9 (4.0)	
Pendapatan sebulan (RM)		378.1 ± 339.363		648.7 ± 341.32
Tiada pendapatan	202 (84.2)		15 (6.7)	
≤350	18 (7.5)		43 (19.3)	
351-1000	18 (7.5)		152 (68.2)	
>1000	2 (0.8)		13 (5.8)	
		20 - 2400		100 - 2400

Purata pendapatan bagi suami (n=208) dan isteri (n=38) yang bekerja adalah RM649 dan RM378 masing-masing. Secara keseluruhan, purata pendapatan bulanan isirumah adalah sebanyak RM719 dengan jumlah paling tinggi RM2,825 (Jadual 2).

Jadual 2: Ciri-Ciri Isirumah Keseluruhan

	Bil (%)	Min $\pm$ sd	Julat
Pendapatan bulanan isirumah (RM)		719.2 $\pm$ 454.9	20.00 – 2825.00
≤ 500	96 (41.6)		
501 – 1000	102 (44.2)		
1001 – 1500	18 (7.8)		
> 1500	15 (6.5)		
Punca pendapatan lain			
Tiada	172 (71.7)		
Sumbangan anak	24 (10.0)		
Sewa	24 (10.0)		
Pencen	3 (0.4)		
Bantuan agensi/kerajaan	10 (4.2)		
Sumbangan anak dan bantuan agensi	7 (2.9)		
Bilangan ahli isirumah		6.2 $\pm$ 2.6	0 - 15
≤ 5	103 (42.9)		
6 - 10	123 (51.3)		
> 10	14 (5.8)		
Bilangan Anak		4.2 $\pm$ 2.61	0 - 14
≤ 3	109 (45.4)		
4 - 6	88 (36.7)		
> 7	43 (17.9)		

Walau bagaimanapun 85.8% isirumah mempunyai jumlah pendapatan bulanan kurang daripada RM1,000. Pendapatan bulanan isirumah yang tinggi diperolehi daripada isirumah dengan bilangan anak dewasa yang ramai bekerja. Majoriti tidak mendapat pendapatan daripada punca lain selain daripada pekerjaan upahan atau bekerja sendiri. Bagi isirumah yang mempunyai punca pendapatan lain, puncanya termasuklah menerusi sumbangan anak yang tidak tinggal bersama, bantuan kerajaan, pencen dan sewa. Punca pendapatan melalui sewa merangkumi bilik, rumah, air dan elektrik yang disewakan kepada orang lain.

Purata bilangan isirumah adalah 6.2 dengan lebih daripada separuh mempunyai 6-10 orang isirumah. Kepadatan ini agak tinggi kerana sebuah rumah biasanya mengandungi lebih daripada sebuah keluarga. Secara purata, isirumah

responden mempunyai 4.2 orang anak sementara 54.6% mempunyai lebih daripada 4 orang anak.

Maklumat kemudahan asas dalam Jadual 3 menunjukkan 57.1% isirumah menggunakan bekalan air paip sendiri, 7.5% berkongsi air paip umum dan 19.6% sewa air paip di rumah orang. Ada juga antara responden yang menggunakan air hujan di samping air paip.

Jadual 3: Kemudahan Asas Isirumah

	Bil (%)
Sumber air bersih	137 (57.1)
Paip air di dalam rumah	18 (7.5)
Paip air umum	47 (19.6)
Paip air di rumah orang	18 (7.5)
Paip air di dalam rumah dan hujan	20 (8.3)
Paip air di rumah orang dan hujan	
Jenis tandas	
Tandas curah	7 (2.9)
Tandas hanyut	233 (97.1)
Cara pembuangan sampah	
Buang ke laut/merata-rata	230 (95.8)
Buang ke dalam tong/kumpul & bakar/tanam	10 (4.2)
Pemilikan alatan	
Televisyen	219 (91.3)
Peti Sejuk	164 (68.3)
Periuk nasi elektrik	155 (64.6)
Video	99 (41.3)
Mesin basuh	49 (20.4)
Kereta	45 (18.8)
Telefon	109 (45.4)
Perahu	2 (5.0)
Basikal	20 (8.3)

Kawasan perumahan setinggan BDC terletak di tepi laut dan terdapat majoriti isirumah menggunakan tandas hanyut. Corak amalan kebersihan penduduk kurang baik kerana didapati juga bahawa hampir semua penduduk (95.8%) membuang sampah merata-rata di luar kawasan rumah. Didapati keluarga yang tinggal berdekatan kawasan darat dan jalanraya mempunyai kemudahan sanitasi

yang lebih baik iaitu 2% menggunakan tandas curah dan membuang sampah ke dalam tong.

Dari segi pemilikan alatan, majoriti mempunyai set televisyen dan lebih daripada separuh mempunyai peti sejuk dan periuk nasi elektrik. Hampir separuh penduduk mempunyai video dan telefon. Seramai 20.4% isirumah mempunyai mesin basuh manakala hanya 18.8% mempunyai kereta. Kereta dan perahu digunakan sebagai mata pencarian sebahagian penduduk yang bekerja sebagai pemandu teksi dan nelayan. Selain itu, bas awam menjadi cara pengangkutan utama. Hanya 2% isirumah menggunakan basikal dan tidak ada yang mempunyai motorsikal. Ini mungkin disebabkan oleh faktor keselamatan dan ketiadaan ruang penyimpanan.

Aktiviti harian utama dan pembahagian masa

Aktiviti suri rumah dibahagikan kepada tiga kumpulan utama iaitu pengeluaran pasaran, aktiviti dalam rumah dan masa lapang (Jadual 4). Pengeluaran pasaran melibatkan aktiviti kerja upahan dan peningkatan pendapatan bagi golongan isteri yang terlibat mengambil purata masa 7.7 jam dan 6 jam masing-masing.

Jadual 4: Purata Penggunaan Masa Mengikut Aktiviti Golongan Isteri Dalam Sehari

Aktiviti	Purat jam/sehari
Aktiviti ekonomik	
Kerja upahan (n=28)	7.7
Peningkatan pendapatan (n=49)	6.0
Aktiviti dalam rumah	
Penyediaan makanan (n=236)	3.2
Pengurusan pakaian (n=227)	1.4
Penjagaan anak (n=136)	3.0
Kerja domestik lain (n=231)	2.0
Masa lapang	
Pengurusan diri* (n=211)	1.2
Rekreasi ringan*** (n=231)	4.5
Tidur malam (n=240)	7.7

* mandi, berpakaian, beribadat

** menonton televisyen, berbual dengan juran atau ahli keluarga, menjahit, mengait

bah ke

lebih
ampir
umah
Cereta
yang
i cara
k ada
natan

uaran
saran
ngan
ng.

ri

ahit,

Aktiviti meningkatkan pendapatan tertumpu kepada pekerjaan tidak tetap contohnya jualan makanan (pisang goreng, kuih, mee sup) jualan runcit, jualan langsung dan menjahit pakaian.

Aktiviti dalam rumah mengambil masa tinggi iaitu purata 9.6 jam daripada keseluruhan masa golongan isteri dalam sehari. Aktiviti ini termasuklah penyediaan makanan, pengurusan pakaian, penjagaan anak dan kerja domestik lain. Pengurusan pakaian merujuk kepada aktiviti mengumpulkan pakaian kotor, membasuh, menjemur, melipat dan menyusun pakaian tersebut. Jumlah keseluruhan aktiviti dalam rumah ini lebih tinggi berbanding hasil kajian Evenson *et al.* (1980) di kalangan isteri bukan petani di Laguna, Filipina. Dalam kajian mereka, suri rumah hanya menggunakan enam jam untuk aktiviti dalam rumah. Perbezaan ini mungkin disebabkan suri rumah di kampung setingan Sandakan kurang menggunakan alatan moden seperti mesin basuh. Perbezaan jelas diperolehi dalam pembahagian masa untuk penyediaan makanan. Suri rumah di Sandakan menggunakan 3.2 jam untuk menyediakan makanan berbanding hanya dua jam bagi suri rumah di Filipina.

Aktiviti masa lapang adalah pengurusan diri, rekreasi ringan dan tidur malam. Aktiviti pengurusan diri merangkumi aktiviti seperti mandi, berpakaian, beribadat dan berehat. Rekreasi ringan merangkumi menonton televisyen, berbual dengan jiran atau ahli keluarga, menjahit, mengait dan tidur di siang hari. Kajian ini menunjukkan bahawa suri rumah mempunyai lebih kurang 5 jam sehari untuk masa lapang. Suri rumah menghabiskan masa lapang kebanyakannya dengan berbual-bual bersama jiran atau ahli keluarga lain. Peratusan rendah didapati bagi kehadiran ceramah keagamaan (8%), kenduri atau perjumpaan keluarga (7%), kursus jahitan atau perjumpaan persatuan (2%) dan ini memberi gambaran bahawa suri rumah jarang menghadiri aktiviti sosialisasi formal yang jauh dari persekitaran rumah.

Kajian ini bersesuaian dengan hasil kajian oleh Jariah dan Mohamed (1994) yang mengatakan tiada perbezaan penggunaan masa bagi majoriti aktiviti suri rumah dalam dua hari berturutan. Lapan puluh satu peratus responden mengatakan tiada kelainan bagi aktiviti harian mereka. Bagi kekerapan merancang aktiviti, hanya 14% mengatakan selalu membuat perancangan, 24% kadang-kadang dan 61% tidak pernah. Perancangan kerja adalah mengelakkan masa dan tenaga terbuang sia-sia.

Pola perbelanjaan bagi keperluan utama

Peratusan tertinggi (50.3%) atau sebanyak RM288.40 sebulan adalah diperuntukkan untuk makanan dan minuman pada puratanya (Jadual 5). Sewa, bahan api dan kuasa menduduki tempat kedua tertinggi dengan 19.6% iaitu

RM112.40 diikuti oleh pengangkutan (11.5% atau RM66). Pendidikan anak memperoleh 7.6% sebelum perubatan dan kesihatan dan perkakas dan kelengkapan rumah. Rekreasi dan hiburan hanya 1.4% daripada jumlah perbelanjaan keseluruhan bagi keperluan utama. Peratusan yang diperolehi adalah hampir sama dengan peratusan perbelanjaan untuk keperluan hidup minima bagi negeri Sabah yang diubahsuai oleh Harun Hashim (1991).

Jadual 5: Purata Perbelanjaan Bagi Keperluan Utama Dalam Sebulan (n=240)

Keperluan	RM	%
Makanan dan Minuman	288.40	50.30
Sewa, bahan bakar dan kuasa	112.40	19.60
Pengangkutan dan Perhubungan	66.00	11.50
Pendidikan anak	43.40	7.60
Perubatan dan Kesihatan	27.70	4.80
Perkakas dan kelengkapan rumah	27.10	4.70
Rekreasi dan hiburan	7.90	1.40
Jumlah	572.90	100.00

Kebanyakan responden menghadapi masalah untuk menjelaskan sewa air kerana ia dikira secara kumulatif untuk 3 hingga 6 bulan sekaligus. Dengan tinggal di kampung setingan, penduduk dapat mengurangkan kos pengangkutan dan perhubungan apabila dapat berulang-alik ke bandar setiap hari dengan kos yang murah. Bagi pendidikan anak, golongan bukan warganegara Malaysia perlu membayar yuran persekolahan yang lebih tinggi. Dengan itu ramai di antara anak mereka diberhentikan untuk mula bekerja dalam usia yang muda. Perbelanjaan untuk rekreasi dan hiburan sangat kurang bagi penduduk di kawasan ini.

Dalam perbelanjaan makanan, terdapat lapan kumpulan utama makanan yang dibeli iaitu makanan tenaga bijirin, ubi, kekacang dan gula (beras, gandum, gula, biskut, roti, mee, bihun, ubi kentang, ubi keledak, ubi kayu, kacang tanah,

n anak
s dan
jumlah
erolehi
hidup

(240)

%

50.30

19.60

11.50

7.60

4.80

4.70

1.40

0.00

air
gan
kos
tiap
kan
ggi.
erja
ang

ang
um,
ah,

kacang soya, kacang hijau, tauhu dan tempe), minyak dan lemak (minyak, marjerin, mentega dan kelapa), makanan protein (ikan basah, ikan bilis, ikan kering, daging, ayam, sotong, udang dan kerang), susu dan telur (susu pekat, susu tepung, susu segar dan telur), sayuran dan buahan, makanan tersedia (mee segera dan makanan dalam tin), makanan luar (gerai dan restoran) dan minuman (kopi, milo, teh, minuman bergas dan kordial).

Dua jenis kumpulan makanan memperoleh perbelanjaan utama iaitu makanan protein (ikan basah, daging dan ayam) dan makanan karbohidrat (beras, tepung gandum, roti, ubi dan gula) (Jadual 6). Sebanyak 57.2% daripada keseluruhan perbelanjaan makanan keluarga dibelanjakan bagi dua kumpulan makanan tersebut. Peratus belanjaan bagi makanan protein lain seperti susu dan telur hanya 12% daripada jumlah perbelanjaan untuk makanan. Sayuran dan buahan pula memperoleh lebih kurang 15% diikuti oleh minuman (6%), minyak dan lemak (5%). Tidak ramai responden dalam kajian ini membeli makanan tersedia (4%) dan makanan luar (2%). Hasil kajian ini menunjukkan perbelanjaan makanan keluarga lebih tertumpu kepada keperluan utama.

Jadual 6: Purata Perbelanjaan Makanan Keluarga Dalam Sebulan (n=240)

Kumpulan Makanan	RM	%
Ikan basah, ayam dan daging	90.00	28.90
Bijirin, ubi dan gula	88.00	28.30
Sayuran dan buahan	47.30	15.20
Susu dan telur	36.90	11.90
Minuman	17.90	5.80
Minyak dan lemak	14.40	4.60
Makanan tersedia	11.80	3.80
Makanan luar	4.60	1.50
Jumlah	310.90	100.00

Menangani masalah kewangan

Kajian seterusnya telah meninjau masalah perbelanjaan responden. Sebanyak 60% daripada responden mengatakan mereka bermasalah dengan kenaikan harga barang dan makanan. Sebagai menangani keperluan harian, beberapa strategi telah digunakan. Cara untuk mengurangkan perbelanjaan makanan yang diamalkan oleh paling ramai responden (90.4%) ialah dengan mengurangkan makan di luar rumah (Jadual 7). Peratus tinggi juga mengatakan bahawa mereka hanya memasak apa yang ada (84.6%), dan meninggalkan buah-buahan dan sayur-sayuran dalam sajian utama (58.8%)..

Jadual 7: Strategi Menangi Masalah Kewangan Isirumah

Strategi	%
Kurang makan di luar rumah	90.4
Memasak hanya apa yang ada	84.6
Tinggalkan buahan dalam sajian utama	58.8
Kurangkan variasi makanan/lauk	39.2
Mengurangkan pengambilan makanan	29.2
Mengutip baki makanan (mentah/masak) di pasar/kedai	25.4
Memasak sekali sehari	20.8
Berhutang pada pekedai dan peminjam wang	65.4
Menggunakan wang simpanan	63.8
Kurangkan perbelanjaan harian	52.2
Menjual barang kemas/harta yang ada	46.7
Berniaga kecil-kecilan untuk menambah pendapatan	37.9
Menggunakan alatan/pakaian second hand	37.1
Kurangkan belanja persekolahan @ belanja harian anak	30.4
Mengambil upah bekerja di luar rumah	17.9
Menjual barang simpanan kecil-kecilan	17.9
Mendapatkan rawatan yang lebih murah	72.9
Menggunakan kemudahan kerajaan sepenuhnya	67.9
Mendapatkan rawatan hanya apabila keadaan membimbangkan	54.2
Terus menetap di kawasan ini	67.9
Berpindah ke tempat lain	35.4
Berkongsi dengan jiran atau mengadakan usahasama	32.5
Perubahan amalan suami (merokok/minuman keras/berjudi)	27.5

ebanyak
enaikan
berapa
anakan
dengan
atakan
galkan

Cara lain bagi menangani masalah perbelanjaan makanan ialah termasuk mengurangkan variasi makanan lauk (39.2%), mengurangkan pengambilan makanan (29.2%), mengutip baki makanan (mentah atau masak di pasar atau kedai (25.4%) dan memasak sekali sehari (20.8%). Ini menunjukkan masalah keperluan makanan cuba ditangani oleh keluarga termasuk mengutip baki makanan dari pasar

Suri rumah juga memberitahu cara-cara untuk menambahkan pendapatan isirumah bagi menangani masalah ekonomi. Antara strategi ini adalah berhutang pada pekedai (65.4%), menggunakan wang simpanan (63.8%), menjual barang kemas atau harta yang ada (46.7%) dan menjual barang simpanan kecil-kecilan (17.9%). Usaha ekonomi yang dijalankan adalah berniaga kecil-kecilan (37.9%) dan mengambil upah bekerja di luar rumah (17.9%).

Bagi keperluan spesifik seperti rawatan bila sakit, strategi yang diambil termasuk menggunakan rawatan yang lebih murah (72.9%), menggunakan kemudahan kerajaan sepenuhnya (67.9%), dan mendapatkan rawatan hanya apabila keadaan membimbangkan (54.2%).

Walaupun mereka menghadapi masalah ekonomi di tempat kediaman sekarang, kebanyakannya masih ingin tinggal di kawasan setinggan itu (67.9%). Namun begitu, ada responden yang memikirkan kemungkinan untuk pindah ke tempat lain jika keadaan ekonomi bertambah buruk.

Pola pembuatan keputusan

Kajian di kawasan setinggan daerah Sandakan menunjukkan bahawa bagi perkara yang berkaitan dengan kewangan, golongan isteri memainkan peranan utama dalam proses membuat keputusan. Keputusan mengenai pengeluaran simpanan semasa kecemasan, keperluan menyimpan dan melabur, pembelian perabot dan alatan rumah, dan pinjaman kewangan adalah dibuat oleh isteri sahaja dalam lebih ramai isirumah berbanding dengan bilangan isirumah di mana keputusan bagi perkara tersebut dibuat oleh suami sahaja (Jadual 8). Adalah menarik bahawa dalam penentuan samada isteri harus bekerja atau tidak, suami sahaja yang membuat keputusan di kebanyakan isirumah. Ini menunjukkan tidak banyak perbincangan dilakukan dalam hal tersebut, dan isteri digambarkan kekal dengan peranan tradisi sebagai suri rumah sepenuh masa.

Jadual 8: Pola Pembuatan Keputusan

Perkara	% Keputusan dibuat oleh				
	Isteri Sahaja	Suami Sahaja	Bersama	Orang Lain	Tidak berkaitan
KEWANGAN					
Mengeluarkan simpanan semasa kecemasan	51.7	25.8	16.7	0.4	5.4
Keperluan menyimpan dan melabur	44.2	29.6	19.6	0.4	6.3
Pembelian perabot dan alatan rumah	37.9	22.9	35.8	2.9	0.4
Pinjaman kewangan (berhutang)	37.1	29.6	14.2	0.8	18.3
Samada isteri harus bekerja di luar atau tidak	21.7	43.8	11.7	1.3	21.7
MAKANAN					
Pilihan menu harian	87.5	2.1	8.8	1.3	0.4
Membeli makanan mentah	85.0	4.6	7.9	2.5	.
Membeli beras dan makanan kering	78.8	8.3	11.3	1.7	.
Peratus wang untuk pembelian makanan	75.4	9.6	12.9	2.1	.
Membawa anak-anak makan di luar	9.2	30.0	35.8	3.8	21.3
KESIHATAN					
Mendapatkan rawatan atau tidak bila anak sakit	42.9	19.2	27.9	2.1	7.9
Menentukan jenis rawatan	42.9	19.2	29.6	1.3	7.1
Mendapat rawatan pranatal atau tidak bila mengandung	43.3	10.8	22.1	0.4	23.3
Mempraktikkan perancang keluarga atau tidak	22.1	10.8	18.8	1.3	47.1
Jumlah anak	10.4	5.8	55.8	0.4	27.5

Majoriti penentuan dalam bidang makanan dilakukan oleh isteri iaitu bagi pilihan menu (87.5%), membeli makanan mentah (85%) dan kering seperti beras (78.8%), dan pengagihan wang untuk makanan (75.4%). Ini menunjukkan kepakaran wanita dalam kerja dapur dan isteri telah memahami

makanan kegemaran ahli isrumah. Keputusan bersama dilakukan ketika membawa anak makan di luar (62.5%).

Isteri seterusnya membuat keputusan untuk mendapatkan rawatan bila anak sakit (42.9%), menentukan jenis rawatan (42.9%) dan mendapat rawatan pr-natal atau tidak (43.3%). Manakala, keputusan terhadap perancangan keluarga dan jumlah anak dibuat oleh suami isteri bersama.

RUMUSAN DAN IMPLIKASI KAJIAN

Hasil kajian keseluruhan mendapati suri rumah kebanyakannya menghabiskan masa dengan melakukan aktiviti harian di rumah terutamanya penyediaan makanan. Aktiviti harian yang kurang kelainan, mengambil masa yang lama dan berulang-ulang memberi gambaran gaya hidup suri rumah di kawasan tersebut. Walau bagaimanapun keperluannya adalah tinggi memandangkan suri rumah diberi tanggungjawab menguruskan rumahtangga dan keperluan ahli isrumah yang lain. Tanggungjawab ini lebih dirasakan dengan bilangan isrumah yang ramai. Pembahagian masa untuk penjagaan anak didapati mempunyai pelaporan rendah, kerana kurang tumpuan masa berterusan dan biasanya dianggap sebagai aktiviti kelapangan. Penyediaan makanan adalah aktiviti rumah yang utama kerana tumpuan masa yang banyak. Masalah dalam menentukan peruntukan masa kerja suri rumah wujud kerana terdapat kerja yang dilakukan serentak.

Dapatan pola perbelanjaan isrumah menunjukkan kumpulan ini dikenali pasti memperuntukkan penggunaan terhadap keperluan asas seperti makan di rumah, utiliti (sewa, bahan bakar dan kuasa) dan pengangkutan. Mereka kurang keperluan terhadap aspek lain seperti kelengkapan dan rekreasi. Peruntukan makanan di rumah yang tinggi menggambarkan pendapatan yang rendah kerana keluarga yang mempunyai masalah kewangan memperuntukkan sebahagian besar daripada perbelanjaan untuk membeli makanan berbanding perkara lain seperti pakaian dan hiburan (Young, 1992). Oleh itu peranan kerajaan seperti dalam kawalan harga makanan asas, makanan tambahan dan rawatan kesihatan asas adalah sangat penting untuk kesejahteraan mereka. Apabila pembelian barang bermutu dan bekalan makanan asas kepada orang miskin disekat, besar kemungkinan akan menjejaskan kesihatan mereka (Wan Azmi, 1993). Hasrat kerajaan untuk menaikkan bayaran perkhidmatan kesihatan juga membimbangkan kerana dikhuatiri rakyat akan kembali kepada perubatan tradisional turun-temurun atau mengabaikan aspek rawatan sedangkan selama ini rakyat diseru dengan berbagai kempen supaya menerima rawatan di hospital. Dasar kesihatan dilihat seolah-olah 'menjauhkan' yang miskin.

Hasil kajian mendapati suri rumah di kawasan setinggan di Sandakan mempunyai corak perbelanjaan makanan harian yang asas iaitu ikan, nasi dan sayuran. Mereka juga menumpukan penggunaan makanan yang murah dan mudah didapati, dalam kuantiti yang kecil. Sekiranya peningkatan harga barangan asas tidak dikawal, pilihan variasi akan berkurangan atau tidak akan diperolehi langsung. Kajian pola perbelanjaan makanan mendapati kekerapan rendah bagi makanan laut, ubi, kekacang, susu dan tepung. Masalah timbul apabila pengguna tiada pilihan lain terutama dalam keperluan asas pemakanan. Apa akan terjadi sekiranya mereka tidak dapat membeli keperluan asas seperti beras dan telur? Kajian perlu dibuat ke atas pengeluaran makanan negara kerana kebanyakan golongan miskin bergantung hidup kepada sumber pertanian asas untuk mendapatkan barang makanan yang murah.

Untuk menangani keperluan, majoriti isirumah menggunakan pemakanan sebagai strategi dan ini mempengaruhi kekerapan pengambilan, kualiti dan variasi makanan mereka.

Selain daripada itu, suri rumah juga didapati mengurangkan perbelanjaan rawatan kesihatan apabila sakit dengan mendapatkan rawatan murah daripada perkhidmatan kerajaan. Mereka juga mendapatkan rawatan apabila keadaan serius sahaja.

Pola pembuatan keputusan menunjukkan secara keseluruhan, walaupun suri rumah mempunyai tahap pendidikan rendah, lebih bebas membuat keputusan dalam rumahtangga. Aspek ini meliputi pengurusan makanan, penjagaan kesihatan dan simpanan pendapatan. Oleh itu program untuk menambahkan pendapatan isirumah bolehlah dianjurkan dengan memberi fokus terhadap suri rumah sepenuhnya.

Kajian mendapati kebanyakan penentuan bersama di kalangan suami isteri dilakukan bagi pembelian perabot dan alatan, makan di luar rumah, jamuan dan jumlah anak. Aspek berkaitan kerja luar, rawatan pranatal dan perancang keluarga pula kurang dibincangkan sekaligus menunjukkan kurangnya kepentingan aspek tersebut bagi penduduk. Oleh itu sebarang program berkaitan perlu mengambilkira rasa keperluan dan tahap kesedaran kumpulan sasaran. Kempen perancang keluarga contohnya perlu melibatkan pihak suami dan setelah aktiviti kesedaran dijalankan

Kajian ini mendapati suri rumah mempunyai peluang yang luas untuk membantu keluarga melalui tambahan pendapatan. Aktiviti ekonomi perlu digalakkan seperti berniaga dan mengambil upah. Lebih banyak kajian tentang gaya hidup golongan berpendapatan rendah dan cara mereka menangani kehidupan perlu diteruskan.

PENGHARGAAN

Peruntukan daripada Kementerian Sains, Teknologi dan Alam Sekitar di bawah Program Penyelidikan IRPA (06:02-04-0014) bagi kajian ini amat dihargai. Ucapan penghargaan juga disampaikan kepada penduduk di Kpg BDC, Sandakan, Sabah.

BIBLIOGRAFI

Bank Negara Malaysia, 1990-1995. *Laporan Tahunan*. Kuala Lumpur: Penerbitan Bank Negara.

Evenson, R.E., Popkin, B.M. dan Quizon, E.K., 1980, "Nutrition, Work and Demographic Behavior in Rural Philippine Households: A Synopsis of Several Laguna Household Studies" dalam *Rural Household Studies in Asia*. Biswanger H.P., R.E. Evenson, C.A. Florencio and B.N.F. White (eds). Singapore: Singapore University Press. pp. 289-366.

Harun Hashim, 1991, *Konsep Dan Pengukuran Kemiskinan*, Kertas kerja dibentang di Seminar Kebangsaan Mengenai Kemiskinan, Langkawi, Kedah.

Jariah Masud dan Mohamed Abdel-Ghaney, 1994, "The Application of a Repeated Measures Design to a Malaysian Time-use Study", *Journal of Consumer Studies and Home Economics*, Vol. 18. pp. 65-70.

Khalijah Mohd Salleh, 1989, "The Housewife: A Station Manager or A Domestic Maid?" dalam *Women in Development*, Institut Kajian Dasar. Kuala Lumpur: Hikmah Enterprise, p 53-69.

Mid-term Review of the Sixth Malaysia Plan 1991-1995, 1993, Kuala Lumpur: Percetakan Nasional Malaysia Berhad.

Mohd Hamsan Awang Supain, 1996, *Kependudukan setinggian daerah Sandakan : Isu dan resolusi*. Sandakan: Majlis Perbandaran Sandakan, Sabah.

Mohd Yaakub Hj. Johari dan Chang, S.K., 1989, "An overview of urban poverty in Sabah," dalam Mohd Yaakub Hj. Johari (ed). *Urban Poverty In Malaysia*, Kota Kinabalu: Institute for Development Studies, Sabah.

Tsen, N.V., 1991, "Managing Urban Squatter Settlements in Sabah: Policies and Prospects," dalam Mohd Yaakob Hj. Johari (ed). *Urban Poverty in Malaysia*, Kota Kinabalu: Institute for Development Studies, Sabah.

Wan Azmi Ramli, 1993, *Dasar Awam di Malaysia*, Jilid 1. Kuala Lumpur: Golden Books Centre Sdn.Bhd.

Zaini, J., 1996, *Consumer and Family Economics Issues: A Global Perspective*. Kertas kerja dibentang di Seminar Kebangsaan Sempena Pelancaran Persatuan Ekonomi Pengguna & Keluarga Malaysia (MACFEA), Putra Jaya, Selangor.